

SENDİKALAR VE TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ SİYASETİ¹
TRADE UNION CONFEDERATIONS AND TURKEY’S EU
POLICIES

Erhan DOĞAN*

ÖZET

Bu makale Türkiye’deki üç büyük işçi sendikaları konfederasyonunun, Avrupa Birliği’nin Lüksemburg ve Helsinki Zirveleri arası dönemde, Türkiye’nin AB üyeliği konusundaki tutumlarını, söylemlerini, bu tutumlarının nedenlerini incelemeyi ve açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktadır. Söz konusu aktörlerin dış politika oluşum süreci üzerindeki etkinliklerine ilişkin limitasyonlarının bu yazıda görünür kılınması da bir başka sınırlı hedeftir.

Anahtar Sözcükler: Türkiye-AB ilişkileri, Türk dış politikası, sendikalar, politika yapımı, Türk-İş, DİSK, Hak-İş.

ABSTRACT

This article elaborates the positions, postures and discourses of the three main Trade Union Confederations of Turkey on Turkey’s accession process to the European Union (EU) specifically after the EU Councils’ Luxemburg and Helsinki summits. The article also aims to uncover the limitations of these actors on their participation to the foreign policy making process of Turkey.

Keywords: Turkey-EU relations, Turkish foreign policy, trade unions, policy making, Türk-İş, DİSK, Hak-İş.

¹ Bu çalışma, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) tarafından, Birleştirilmiş Doktora Burs Programı (BDBP) çerçevesinde desteklenen ve Eylül 2002’de tamamlanan Doktora tezinin Sendikalarla ilgili bölümünden yola çıkılarak gerçekleştirilmiştir.

* Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F.Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Görevlisi.

GİRİŞ

Soğuk Savaş dönemi ile karşılaştırıldığında, uluslararası sosyal, ekonomik ve siyasal ilişkilerin sıklığının ve niteliğinin arttığı günümüzde, hükümetlerin dış politika tercihlerinden doğrudan etkilenen ve bu nedenle ülkelerinin dış politika oluşum süreçlerine katılmak isteyen, bu doğrultuda organize olup faaliyet gösteren toplumsal grupların sayısında ve faaliyetlerinde bir artış olmuştur.

1960'lı yılların ilk yarısında, dönemin hükümetlerinin ve dışişleri bürokrasisinin inisiyatifleri ile başlatılan Türkiye-AET/AT/AB ilişkilerinin seyri de, yukarıda belirtilen çerçeveye uygun bir gelişim göstermiştir. 1970 yılında imzalanan Katma Protokolün öngördüğü, Dışişleri Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı² bürokrasisinin kendi aralarındaki anlayış ve kalkınma-batılılaşma yorumlarındaki farklılıklar (Eralp,1997: 96) yüzünden sağlıklı hazırlanamayan listelerdeki mallara uygulanan gümrük vergisi indirimleri nedeniyle, Türk özel sektörünün bazı kesimleri ve sendikalar, öngörmedikleri bazı maliyetlere katlanmak zorunda kalmıştır. Bu durum iş dünyasının aktörlerini temsil eden sivil toplum kuruluşlarının bu konular ile daha doğrudan ilgilenmeleri ve gelecekte gerçekleşmesi beklenen AET/AT/AB'ye tam üyeliğin getirip götürecekleri konusunda daha detaylı bilgilendirme arayışına girmelerine neden olmuştur. 1987 yılındaki tam üyelik başvurusu ve 1995 yılında imzalanan gümrük birliği anlaşması, söz konusu aktörlerin konu ile daha yakından ilgilenmelerine yol açmıştır.

1980'li yıllarda, işçi ve işveren örgütlerinin büyük bir kısmının, Türkiye'nin, Cumhuriyetin kuruluşundan beri kendi iç dinamikleri ile aşamadığı yapısal sorunları çözebilmek için AB üyeliğinin, en ciddi seçeneklerden biri olduğu konusunda mutabık olduğunu söyleyebiliriz. Aralık 1997'de Lüksemburg'ta toplanan AB Konseyinin Türkiye'nin AB'ye adaylığını ilan etmemesi ve Türkiye'yi adaylık sürecinden dışlaması üzerine bu gruplar, hem Türk siyasal sistemi içerisinde, hem de AB siyasal alanı içerisinde erişebildikleri manivelaları kullanarak Türkiye'yi 1963'te Ankara Anlaşmasını imzalayarak başladığı Avrupa ile entegrasyon sürecinin içerisinde tutmaya çaba göstermiştir.

Günümüzde işçi ve işveren örgütleri ve onlarla etkileşime giren siyasal partiler, Türkiye-AB ilişkileri ile ilgili olarak giderek daha fazla söz söylemekte ve bu konuları Türkiye'nin siyasal gündeminin ön sıralarında tutma konusunda çaba sarf etmektedirler. Devlet/hükümet düzeyindeki aktörler ise, önceleri ağırlıklı olarak kendi denetimlerinde olan dış politika

² Katma Protokolün imzasından önce Dışişleri Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) bürokrasisi arasındaki çatışmanın detaylı bir anlatımı için bkz. Mehmet Ali Birand, *Türkiye'nin Ortak Pazar Macerası*, Milliyet Yayınları (İstanbul:1987) s.210-267.

konularına söz konusu aktörlerin nüfuz etmesine, pragmatik nedenlerle, sınırlı olarak “müsamaha” göstermektedir. Bu müsamahanın en önemli nedenleri arasında, AB'nin Sivil Toplum Örgütlerinin kendileri ile ilgili konulardaki karar süreçlerine etkin katılımına olanak veren neo-korporatist yapısı ile etkileşebilmek için ona benzer paralel bir yapılanmanın Türk tarafınca da gerçekleştirilmesinin zorunluluğunun, zamanla farkına varılmış olması yer alır. Söz konusu Sivil Toplum Kuruluşları AB'deki muadil kuruluşlarla girdikleri ilişkiler sayesinde Türk tarafının tezlerinin AB kurumlarına daha kolay anlatılabilmesinin yollarını bulabilmektedirler. Böylece, hükümetler ve Dışişleri Bakanlıkları bürokratları arasında tek boyutlu olarak yürütülen ilişki daha çoğulcu bir karakter kazanma eğilimine girmiştir.

DEVLET - SİVİL TOPLUM, GERİLİM - ENTEGRASYON EKSENLERİNDE TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ

Türkiye-AB ilişkileri genellikle, tarihsel bir süreç ve bu süreçte ortaya çıkan çatışmaların seyri şeklinde ele alınmaktadır. Türkiye ile Avrupa tarihsel olarak birbirine yakınlaşmaktadır. Bununla birlikte, geç modernleşmenin içinde barındırdığı çelişkiler ve çatışmalar, AB ile Türkiye arasında Türk hükümetlerinin, bürokrasisinin ve çoğunluk Sivil Toplum Kuruluşlarının arzuladığının, ve Soğuk Savaş döneminde olduğunun aksine uyumlu bir işbirliğini ve yakınlaşmayı değil, devamlı itiştirip çekiştirmelerle karakterize edebileceğimiz sorunlu bir ilişkiyi üretmiştir. Söz konusu yakınlaşma, Türkiye’de ve batı dünyasında, ağırlıklı olarak bir entegrasyon meselesi şeklinde değil, Samuel Huntington’un tanımlamaya çalıştığı türden bir uygarlıklar çatışması (Huntington, 1993: 22-28), Hıristiyan-Müslüman, Doğu-Batı çatışması olarak görülme eğiliminde olmuştur. Avrupa Birliği üyesi olan ülkelerin aşırı sağcı partileri ve daha ılımlı olan, Avrupa’nın temelini Hıristiyanlık değerleri olduğu görüşünü savunan Hıristiyan Demokratlar da bu yaklaşıma yakın görünmektedir. Aralık 1997’deki Lüksemburg Zirvesinde Türkiye’ye adaylık statüsü verilmemesi kararında etkili olan Hıristiyan Demokratlar, Türkiye ile olan ilişkiyi faydalı olarak değerlendirmektedir. Bununla birlikte, Türkiye’yi belirli bir mesafede tutmak eğiliminde olmuşlardır (Birand, Sabah: 7.3.1997; Sabah: 11.03.1997).

AB’ye sonradan üye olan İspanya, Portekiz ve Yunanistan, 1 Mayıs 2004’te AB’ye katılacak Çek Cumhuriyeti, Slovenya gibi ülkelerde ise mesele daha çok bir entegrasyon projesi olarak görülmüş ve entegrasyon projelerinin gereği olan yakınlaşma adım adım gerçekleştirilmiştir. Türkiye-AB ilişkilerinin uyumlu bir entegrasyon doğrultusunda değil de karşıtlıklar temelinde gelişmesi, meselenin “kimlik” boyutunun oldukça önemli

olduğunun bir işaretidir.³ AB tarafı, Türkiye ile olan tarihsel ve hukuki ilişkisinin de katkısı ile, muğlak olan “Avrupalılık” kimliğini belirginleştirme ihtiyacı içerisinde. Ortak bir Avrupa Anayasası oluşturma ve AB'nin dayandığı temel değerleri tanımlama yolunda Türk tarafının da içinde yer aldığı AB Konvansiyonu tarafından geliştirilen tartışmalar, bu çerçevede kimlik meselesine her iki taraf için de yeni açılımlar getirebilecektir. Nitekim AB Konseyi Devlet ve Hükümet Başkanları Selanik Zirvesinde açıklanan Avrupa Anayasası taslağında Avrupalı muhafazakar çevrelerin baskısına rağmen Avrupa'nın Hıristiyan değerler üzerine oturan bir birlik olduğu yönündeki ibarelerin yer almaması AB'nin Türkiye'yi de içine alabilecek ve en önemlisi Hıristiyan olmayan dünya ile daha evrensel değerler üzerinde ortaklıklar arayan bir birlik olduğu mesajını dünyaya vermeyi hedeflemektedir.

AB Komisyonu, AB'nin özgün neo-korporatist yapısı nedeniyle, devlet dışı örgütlerin siyaset süreçlerine aktif katılımını teşvik etmektedir. Bu çerçevede, AB ile yakınlaşma sürecinde, Türkiye'de de TÜSİAD, İKV gibi sivil toplum kuruluşları ve Türk-İş, DİSK, Hak-İş gibi işçi örgütleri siyaset süreçlerine aşama aşama dahil olmuştur. Bunlara ek olarak, AB Komisyonunun, Türkiye'deki insan hakları örgütlerini, etnik ve dini azınlık kategorisinde gördüğü grupların temsil örgütlerini, siyaset süreçlerine katma eğiliminde olduğu söylenebilir.⁴

AB Komisyonu ve Konseyi, Türkiye'den, üyeliğin gerçekleşebilmesi için, ekonomik, sosyal ve politik alanlarda, ciddi ve büyük bir yapısal dönüşümü gerçekleştirmesini beklemektedir. Türkiye'deki egemen devlet ve toplum yapısının bu dönüşümü rasyonel bir zorunluluk olarak algılaması ve bunun sonucunda atılacak adımlarla dönüşümün rasyonel ve kendiliğinden bir süreç olarak gerçekleştirebilmesi oldukça zordur. Söz konusu dönüşüm politik bir dönüşüm olmaktadır/olacaktır ve aktörler arasında sıkı bir politik pazarlık, çatışma ve uzlaşma sürecini gerektirmektedir.

AB üyelik sürecinde hükümet dışı aktörlerin etkinliği ve iç siyasal dinamikler önemlidir. Ülkelerin dış politika süreçleri, Kenneth Waltz'un önerdiği gibi ülkelerin iç siyasal dinamiklerinden ve taleplerinden bağımsız

³ Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde kimlik meselesinin detaylı bir analizi için bkz. A.Nuri Yurdusev, “Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği”, (der.) Atilla Eralp, *Türkiye ve Avrupa*, İmge Kitabevi (Ankara:1997) s.17-85.

⁴ AB Komisyonu, Türkiye Masası, Kıdemli Yönetici Adrian Van Der Meer ile yapılan mülakat. Brüksel: 27 Haziran 2000.

olarak, sistemsal etkiler çerçevesinde analiz edilebilir (Waltz, 1979:65, 110)⁵. Bu durumda uluslararası sistemin rasyonel ve üniter aktörler olan devletlere belirli şekillerde davranmayı dayattığını söylemek mümkündür. Ya da geleneksel realist okulun önerdiği gibi, devleti rasyonel ve ülke adına hareket eden birim aktör olarak kabul edip, iç siyasal ortamdaki gelişmelerin/pazarlıkların süreçlerin bir adım ötesine giderek, devletlerin kuvvetleri ve kabiliyetlerine dayalı faaliyet ve mücadelelerinin bir kuvvetler dengesi olgusunu doğurduğu (Keohane, 1986: 10-13)⁶ türünden, daha geniş bir çerçevede ve farklı bir düzlemde açıklayıcı olabilecek değerlendirmeler yapılabilir.⁷

Türkiye-AB ilişkileri Helsinki Zirvesi sonrası AB'nin sunduğu “Katılım Ortaklığı Belgesi” ve buna karşılık hükümetin hazırladığı “Ulusal Plan”, hazırlık ve uygulama safhalarında ve son olarak AB uyum yasalarının Meclis’te görüşülmesi sırasında oldukça yoğun bir biçimde iç siyasetin temel konularından biri olmuştur. AB üyeliği konusunda açık politikalar geliştiremeyen/geliştirmeyen ve tutumları net olarak tespit edilemeyen politik aktörler, Helsinki zirvesi sonrasında somut adımların atılması aşamasına gelindiğinde, 1997-1999 arası döneme göre daha görünür hale gelmiştir (Doğan, 2002: iii).

⁵ Neo-Realizm ve analiz düzeyleri sorunu ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz., Barry Buzan, “The Level of Analysis Problem in International Relations Reconsidered”, *International Theory Today*, (eds.) Ken Booth and Steve Smith, Polity Press (Cambridge: 1997); David J. Singer, “The Level of Analysis Problem in International Relations”, *International Politics and Foreign Policy: A Reader in Research and Theory*, (eds.) James N. Rosenau, The Free Press (New York and London: 1969); Andrew Linklater, “Neo-Realism in Theory And Practice”, (eds.) Ken Booth and Steve Smith, *International Theory Today* (Cambridge: 1995).

⁶ Klasik realizm ile ilgili daha detaylı analizler için bkz. Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle For Power And Peace*, Alfred A. Knopf Inc. (New York: 1965); Realizmde ahlaki normlarla ilgili olarak bkz. Werner Levi, “The Relative Irrelevance of Moral Norms in International Politics”, (ed.) James Rosenau, *International Politics and Foreign Policy: A Reader in Research and Theory*, The Free Press (London: 1969).

⁷ Randall L. Schweller ve David Priess’e göre, realist geleneğin içerisinde çeşitli bölünmeler olmakla birlikte (tüm) realistler paradigmanın temel unsurları olarak dört temel kabulde uzlaşır. Birinci kabul, insanların birbirlerini bireyler olarak değil bir grubun üyeleri olarak gördüğüdür. Bireylerin sadakati, bağlı olduğu gruplar tarafından yönlendirilir. İkinci kabul, uluslararası ilişkilerin bir anarşi ortamında cereyan ettiği yönündedir. Üçüncü kabul ise uluslararası ortamdaki etkileşimlerin doğasının çatışmaya yatkın olduğu yönündedir. Dördüncü kabule göre ise kuvvet, uluslararası sistemin temel karakteristiğidir. Realizm ve Neo-realizmin karşılaştırması ve detaylı bir klasik realizm değerlendirmesi için bkz. Randall L. Schweller ve David Priess, “A Tale of Two Realisms: Expanding the Institutions Debate”, *Mershon International Studies Review*, No: 41, Year 1979, s. 6.

1997-1999 arası dönemde, siyasal aktörlerin AB üyeliği ile ilgili konulardaki söylemleri ve çekinceleri incelendiğinde, bugün kimlikleri daha belirginleşen muhalif aktörlerin o günlerde henüz somut hale gelmeyen meseleler konusunda tartışmamaya ve AB'ye üyeliğe karşı oldukları yönünde bir görüntü sergilememeye çalıştıkları söylenebilir. 2003 Haziran'ında altıncısı ve Temmuz'da yedincisi çıkartılan, Türk siyasal sisteminde önemli değişiklikler getiren AB'ye uyum yasalarına ilişkin gelişen tartışmalar, tarafların tutumlarını ve kuşkularını daha açık bir biçimde ortaya koymasına olanak tanımıştır.

SENDİKA KONFEDERASYONLARININ AVRUPA BİRLİĞİ'NE BAKIŞI

Türkiye-AET ilişkileri 1971 yılında Katma Protokolün yürürlüğe girmesi ile yeni bir evreye girmiştir. Katma Protokolün eki olan gümrük indirimlerine tabi olacak malların belirtildiği listeler-ki bu listeler hangi sektörlerin ne kadar süre ile korunmaya devam edeceğini belirlemekteydi-işveren ve işçi kesimlerine danışılmadan hazırlanmıştır. Zamanı geldiğinde birdenbire korumasız kaldığını fark eden sektörlerin işverenleri ve işçileri 1970'li yıllarda bu meseleyi defalarca siyasal partiler aracılığıyla tartışmaya açmıştır. Katma protokolde öngörülen gümrük indirimleri kademeli olarak devreye girdikçe işveren ve dolayısıyla işçi kesiminin rahatsızlıkları artmıştır.

İşçi sendikaları 1980 öncesi dönemde AET ile ilişkileri, hem çeşitli sektörlerdeki korumanın kaldırılması nedeniyle yol açtığı iktisadi baskı hem de dönemin sendikal örgütlenmesinin gücünün temel unsurlarından biri olan ideolojik bakış açılarıyla değerlendirmiştir. Oldukça genel ve kaba bir değerlendirmeyle, sosyalist bir anlayışa sahip olan DİSK meseleye sosyalizm-kapitalizm karşıtlığı söylemiyle, Hak-İş yakın durduğu islamcı siyasal parti MSP'nin tavrı ile, Türk-İş ise merkez siyasal partilerin bakış açısına yakın bir şekilde bakmıştır. Bununla birlikte 1970'li yıllar boyunca, Türkiye-AET ilişkilerinin işçi sendikalarının gündeminde çok önemli bir yere sahip olmadığı söylenebilir

İşçiler, 1980 askeri müdahalesini çok bölünmüş bir yapıda karşılamıştır. 1980 sonrası dönemde gerek Türkiye'de gerekse dünyadaki yeni koşulların etkisiyle işçilerin 1960 sonrası edindiği bir çok hak ve kazanım ellerinden alınmış, sendikalı işçi oranı düşmüş, sendikalar yeni koşullara uymada ya da yeni stratejiler saptamada gecikmişler, sendikalar ve sendikalı işçiler üzerindeki doğrudan ya da dolaylı baskılar artmış, sistemli bir sendikasızlaştırma uygulaması yaşanmıştır. Tüm bu gelişmeler sendikal örgütlenmeyi olumsuz etkilemiştir. Bu süreçte işçi sınıfının kendilerine yönelen ve/veya kendileri adına hareket eden işçi ya da sosyalist partilerle

bağları zayıflamıştır. 90'ların sonlarına gelindiğinde işçi hareketi görece bir durgunluğa girmiştir (Baydar, 1999: 219-220).

1990'ların başına kadar DİSK yasaklıdır, diğer konfederasyonlar da henüz kendilerini toparlayamamıştır. Bu dönemde Türk-İş fiili olarak çalışan tek işçi sendikaları konfederasyonudur. DİSK, çalışmalarına ancak 1992'de DİSK davası sonuçlanıp beraat kararı çıktığında yeniden başlayabilmiştir. 1980'de kısa bir süre kapatılan ve daha sonra faaliyetine izin verilen Hak-İş yönetimi ise 1990'a kadar geçen dönemi kendilerini yenilemek ve güçlenmek için kullanmıştır. Hak-İş, 1990'ların başında (DİSK'in yasaklı olduğu dönemde) Türk-İş'ten sonra en önemli işçi sendikaları konfederasyonu haline gelmiştir (Baydar, 1999: 310).

1980'li yıllarda sendikacılık, geçmiş on yılla karşılaştırıldığında, büyük oranda zemin kaybetmiştir. 24 Ocak kararları ile ilan edilen ve 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin yarattığı baskı ortamında uygulanan neo-liberal politikalar işçi sınıfının ve genel olarak sendikacılığın gücünü büyük oranda yitirmesine zemin hazırlamıştır. DİSK'in ve Hak-İş'in kapatılması, eski sendikacıların kovuşturmalara uğrayıp tutuklanması ve yasaklı hale gelmesi, sendika enflasyonuna son vermek amacıyla sendikalar kanununda yapılan değişiklikler; ekonominin büyük işletmelere dayalı ölçek ekonomisinden daha küçük ölçekli ve esnek yapıli organizasyonlara dayalı bir ekonomi haline dönüşmesi-ki küçük işletmelerde sendikalaşma daha zordur- gibi etmenler sendikalaşma oranını hızlı bir biçimde düşürmüştü ve sendikali işçi sayısının azalmasına yol açmıştır. Sovyetler Birliğinin dağılması ve sosyalist bloğun yıkılışı ile birlikte sınıf ideolojileri gözden düşmüş geleneksel sendikacılık anlayışları sorgulanmaya başlanmıştır (Baydar, 1999: 313).

İş dünyasının ve özelde sendikaların Türkiye-AB ilişkilerine olan ilgisi 1987 yılında Özal hükümetinin yaptığı tam üyelik başvurusu ve 1995 yılında DYP-SHP koalisyon hükümetinin tamamladığı gümrük birliği ile hızla artmıştır. Türkiye'deki üç büyük sendika konfederasyonunun Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'na (ASK)⁸ üye olmuş olmaları ve ASK platformlarında Türkiye ile ilgili meselelerde tutum almak zorunda kalmaları nedeniyle, Avrupa Birliği ve Birliğe Türkiye'nin üyeliğine ilişkin konular Türk sendikacılığının gündeminde önemli bir yer işgal etmeye başlamıştır. Bu yıllar sendikaların geleneksel sendikacılık anlayışlarının da sorgulanmaya başladığı bir döneme karşılık gelir.

Aralık 1997'de yapılan AB Konseyinin Lüksemburg Zirvesinde Türkiye'nin AB'ye üye adayı devletler arasına alınmaması üzerine sendikaların konuya olan ilgisi ve bu alandaki etkinliklerinde bir artış gözlenmiştir. Bu çalışmanın geri kalan bölümünde Türk-İş, DİSK ve Hak-

⁸ Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun (ASK) İngilizce ismi "European Trade Unions Confederation- (ETUC)"dur.

İş'in genel olarak AB ile ilişkilere nasıl baktığı ve özelde 1997-1999 arası dönemde konu ile ilgili etkinlikleri incelenecek, sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılacaktır.

TÜRK-İŞ

AB-Türkiye ilişkilerine şüpheli bir bakış açısıyla yaklaşan Türk-İş, kuruluşundan itibaren "ulusalci" karakter taşıyan, "partiler üstü" kalmaya çalışan ve "sınıf" kavramından uzak (Koç,1998), Oya Baydar'ın "Amerikan tipi" olarak nitelediği bir sendikacılık anlayışını yerleştirmeye çalışmıştır (Baydar, 1999a: 218).

1952 yılında soğuk savaşın başlangıç dönemlerinde kurulan sendika, kurulduğu ilk yıllarda Amerikan sendikacılığının yardımlarından yararlanmıştı. Bu yardımlar maddi olduğu gibi, organizasyon bilgisi ve danışmanlık şeklinde de gerçekleşmiştir (Sülker, 1987:178). Amerikan sendikacılık modelini ve "partiler üstü sendikacılık" anlayışını benimseyen Türk-İş daha çok devlet işletmelerinde örgütlenmiş 1980'li yılların ortalarına dek devlet denetim ve vesayetinde bir sendika profili çizmiştir. Oya Baydar, Türk-İş'i, Türkiye'de korporatizmin derin izlerini taşıyan devlet denetiminde başlamış olan sendikacılık hareketinin ana örgütü olarak betimlemekte ve bu sendikanın 1990'lara kadar devletin işçi kesimindeki uzantısı olduğunu iddia etmektedir. Devlete yakın bir profil çizen Türk-İş, 12 Eylül 1980 askeri müdahalesini desteklemiştir. Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu (UHİSK)⁹ bu nedenle Türk-İş'in üyeliğini bir süreliğine askıya almıştır.

1992 yılında yapılan genel kongre ile Türk-İş'in yönetiminde önemli bazı değişiklikler olmuştur. Konfederasyonun son dönemlerdeki en önemli sorunu, globalleşme ile paralel seyreden ulusal ekonomiler üzerindeki liberalleşme ve özelleştirme yönündeki baskılar nedeniyle, kamu sektöründe örgütlü sendikalarının hükümetlerin özelleştirme uygulamaları sonucunda kayıplara uğramasıdır. Özelleştirmeden etkilenen bazı büyük Türk-İş sendikaları özelleştirme karşıtı stratejiler geliştirmeye çalışmakta Türk-İş merkezinin bu konuda pasif kaldığını düşünerek daha aktif olması yönünde eleştiriler getirmektedir (Baydar, 1999: 310-311).

Türk-İş'in AB Konusundaki Tutumu/AB Politikaları Üzerindeki Etkinliği

Türk-İş, oldukça fazla sayıda çekince ortaya koymakla birlikte, Türkiye'nin AB'ye tam üye olarak katılmasını istediğini beyan etmektedir. Türk-İş eski Genel Başkanı Bayram Meral Başkanlar Kurulu açılış konuşmasında Türk-İş'in bu konudaki görüşlerini şöyle özetlemiştir:

"Avrupa Birliği'ne katılmak bizim de arzumuz ve isteğimizdir; fakat Avrupa'nın önümüze koyduğu ağır faturayı ödeyerek değil. Adaylık ve

⁹ Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (UHİSK) İngilizce ismi "International Confederation of Free Trade Unions-(IFCTU)"dır.

üyelikte, diğer Avrupa ülkelerine uygulanan koşullar bizim için de geçerli olmalıdır.

Avrupa Birliği'ne girebilme umuduyla beklemenin doğru olmadığını, bu nedenle ülke sorunlarını çözebilmek için kendi öz kaynaklarımızın devreye sokulmasının daha doğru olacağını düşünüyoruz. Çünkü bizlerin de uluslararası toplantılarda edindiğimiz bilgiler ve izlenim, Avrupa Birliği'ne girebilmemizin daha çok uzun bir zaman alacağıdır. Aslında Avrupalı, gümrük birliğine girmemizle isteklerinin büyük bir bölümünü zaten elde etmiştir. Ayrıca, sözde Ermeni soykırımı konusunda Avrupa Parlamentosu'nun aldığı kararı ve bazı ülkelerin Meclislerinde gündemde bulunan tasarıları üzüntüyle karşılıyoruz ve kendilerini protesto ediyoruz” (Meral, 2001).

Görüldüğü üzere Türk-İş AB'ye üyelğe prensip olarak olumlu bakmakla birlikte AB'nin Türkiye'yi tam üye olarak kabul edeceğine dair Türk siyasal hayatında yaygın kabul gören şüpheli yaklaşımı paylaşmaktadır. Türk-İş Genel Başkan danışmanı Yıldırım Koç Avrupa Birliğinin Türkiye politikalarına ilişkin duyduğu kuşkuyu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Avrupa Birliği'nin Türkiye'den talepleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin üniter devlet yapısının bütünlüğü ve bağımsızlığı ile bağdaşmayacak isteklerdir. Bu taleplerin yerine getirilmesi, Türkiye Cumhuriyeti'ni parçalayarak, ulusumuzu bölecek, yeni bir Yugoslavya yaratacaktır. Türkiye, sorunlarını Avrupa Birliği sayesinde çözmeyecektir. Türkiye, Avrupa Birliği'ne üyelikle güçlenmeyecektir. Türkiye sorunlarını Avrupa Birliği'ne rağmen çözecek ve güçlenecektir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üye olarak kabul edilebilmesi ise Türkiye'nin daha da güçlenmesine bağlıdır” (Koç, no.66: 1).

Yıldırım Koç, Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği Kararını değerlendirirken de söz konusu anlaşmanın Türk halkına ve işçi sınıfına zarar verdiğini Avrupa sermayesinin ise bu işten karlı çıktığını söylemektedir. Koç'a göre, Gümrük Birliğinin Türk ekonomisi üzerinde yarattığı rekabet baskısı, işletmeleri zor duruma sokmuş, işletmeler bu durumda ayakta kalabilmek için işçilerin örgütlenmesinin ve haklarını savunmasının daha zor olduğu esnek üretim yöntemlerine kaymış, reel işçi ücretlerini düşürmüş ve işçilerin çalışma koşullarını geriletmiştir. Kısacası Gümrük Birliği Anlaşması işçiler üzerindeki baskıyı artırmıştır (Koç, 66: 13).

Yıldırım Koç'a göre Türkiye'de AB'nin Türkiye'ye yönelik politikalarını onaylayan, “bazı büyük sermaye çevreleri, siyasi partilerin bazı yöneticileri, Cumhuriyet düşmanları, bölücüler ve ikinci Cumhuriyetçiler”den oluşan bir “Avrupa Birlikçi Cephe”nin varlığından söz etmek mümkündür. Bu cephenin karşısında yer alan grup ise “Türkiye Cumhuriyeti'nin bütünlüğünü ve bağımsızlığını, laik ve demokratik sosyal hukuk devletini, Türk aydınlanmasını, parlamenter demokratik sistemi savunanlar” dan oluşmaktadır ve bu grup “Avrupa Birliğinin (...) haksız dayatmalarına karşı

çıkılmaktadır.” Koç Türk halkının “büyük çoğunluğu”nun dolayısıyla Türk-İş’in bu ikinci cephenin safında olduğunu söylemektedir (Koç, 66: 15).

Türk-İş’in AB konusundaki politikasını formüleştiren Genel Başkan danışmanı Yıldırım Koç, AB üyeliğinin sendikal hak ve özgürlükler ve temel işçi hakları açısından da çok önemli getirileri olmayacağı kanaatindedir. Koç’a göre Avrupa Toplulukları anlaşmasının 137 (6). maddesi, Avrupa Birliği Konseyi’nin sendikalaşma hakkı veya grev hakkı konusunda yönergeler çıkarmasını engellemektedir. Koç’a göre Avrupa Topluluğu Sosyal Şartı ve Avrupa Temel Haklar Bildirgesi, Türkiye’nin taraf olduğu İLO sözleşmesinden daha ileri haklar içermemektedir. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne adaylık süreci ile uyum sağlaması gereken Avrupa Birliği müktesebatında işçi hakları açısından yalnızca, kadın-erkek eşitliği, işçi sağlığı ve iş güvenliği ve danışma organı niteliğindeki işletme konseylerine ilişkin düzenlemeler açısından bir yenilik söz konusudur (Koç, 66: 15-16; Meral, 2000: 948).

Türk-İş Genel Başkan Danışmanının ifadelerinde de anlaşıldığı üzere Türk-İş yönetimi, AB’ye şüphe ile bakmakta, AB’ye üyelik sürecinin çalışanların yaşam ve iş koşullarının iyileştirilmesi açısından yeni bir şey getirmeyeceğini iddia etmekte ve Türkiye’nin üye olarak AB’ye girebileceğini düşünmemektedir. Sendika yönetiminin AB ilişkileri konusunda ulusalcı bir tavır takındığı ve AB üyelik sürecinde Türkiye’nin gerçekleştirmesi beklenen reformların Türkiye’nin ulusal çıkarlarına zarar verebileceği, daha da ileri gidilirse Türkiye’nin parçalanmasına yol açacak bir süreci başlatabileceğine ilişkin endişeleri olduğu söylenebilir.

AB’nin ve IMF’in dayattığı özelleştirme uygulamalarının Türk-İş’e üye sendikalar üzerinde yarattığı baskının da Türk-İş’in tutumu üzerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Türk-İş’e bağlı bir çok kamu iktisadi teşekkülü (KİT) vardır ve bu kurumlarda fazla sayıda Türk-İş üyesi işçi çalışmaktadır. Özelleştirme hem bu işçiler için hem de gücünü özellikle kamu emekçilerine dayandıran Türk-İş için büyük bir tehdittir. 24 Ocak kararlarıyla başlayan ve halen devam eden liberal iktisat politikaları karşısında devamlı hak ve kazanım kaybına uğrayan Türk-İş bu çelişkiyi aşmanın bir yolunu bulmakta zorlanmaktadır.

Türk-İş, tam üyelik için ön koşul olan özelleştirme ve benzeri uygulamaların, tam üyeliğin gerçekleşmemesi ve telafi edici sosyal politikaların uygulanamaması durumunda konfederasyonu, üye sendikaları ve işçileri bugün olduğundan çok geri bir konuma iteceğinden endişe duymaktadır. Bu uygulamaların Türk-İş tarafından kabul edilebilir olmasının tek koşulu, diğer üyelerle ve adaylarla eşit şartlarda tam üyeliğin gerçekleşmesidir. O nedenle tam üyelik olasılığının zayıf olduğunu düşünen ve tünelin sonundaki ışığı göremeyen Türk-İş AB’ye karşı kuşkucu bir tutum takınmıştır. Avrupa Birliği kurumlarının Türkiye’ye açık ve kararlı bir

biçimde tam üyelik perspektifi vermekten ısrarla kaçınması, Avrupalılık kimliği üzerine çıkan tartışmalarda Türkiye'yi Avrupa'nın "diğer"lerinden biri olarak tanımlama yönünde Avrupalı Hıristiyan Demokrat partilerin açık tutumları Türk-İş'in endişelerini artırmıştır.

DİSK

27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ardından Türk siyasal hayatında sol hareketlerin ağırlığı giderek artmıştır. Bu gelişme bir sınıf partisi olan Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) kurulmasına imkan vermiştir. TİP'in kuruluşunda, Türk-İş içerisindeki muhalif Lastik-İş ve Maden-İş sendikalarının temsilcileri etkin rol almışlardır. Sınıfsal sendikacılık kavramını reddeden Türk-İş, TİP'le ideolojik bir çatışmaya girmiş ve TİP'i destekleyen üye sendikalarına baskı yapmaya başlamıştır. Bu gerilimin sonucunda TİP'li ve TİP'e yakın görüşlere sahip sendikacılar 1967'de DİSK'i kurmuştur. DİSK'in kurulmasıyla, sendikacılık örgütlenmesinde "sınıf" çizgisi ağırlık kazanmaya başlamış ve bu çizgi çeşitli görüş ayrılıklarına ve mücadelelere rağmen 1980'lere kadar devam etmiştir.

"Sınıf" ve kitle sendikacılığı'nı benimseyen DİSK, 12 Eylül 1980 müdahalesiyle kapatıldığı güne kadar sendikal mücadeleyi siyasal mücadeleye bağlayan ve zaman zaman siyasal mücadeleyi öne çıkaran bir tutum takınmıştır. Sendika, 1970-1980 arasında oldukça etkin olmuş ve üye sayısı 500 bini geçmiştir. 1980'de DİSK kapatılmış, yöneticileri hakkında idam istemiyle dava açılmıştır. Yargılamalar sürerken DİSK yöneticilerine UHİSK, ASK'nın büyük oranda katkıda bulunduğu fonlardan mali yardım yapılmıştır. ASK ve UHİSK yöneticileri davalar sürerken Türkiye'ye gelmiş ve duruşmaları izlemiş, DİSK yöneticileri ile kaldıkları Metris Ceza ve Tutukevinde görüşmüştür. ASK 12 Eylül döneminde ihtilalcilik suçlamasıyla yargılanan DİSK'in üyelik başvurusunu 1985'de ele almış ve DİSK'i oybirliği ile üye yapmış, zamanın DİSK Genel Başkanı Kemal Baştürk'ü de ASK yönetim kurulu üyeliğine seçmiştir (Pekin,1995: 225).

DİSK aleyhinde açılan dava, 1991 sonunda düşmüş ve DİSK 1992'de yeniden açılabilmiştir. 1990'lı yıllarda artık ne toplumsal koşullar ne de yasalar 1980 öncesindeki gibi olmadığından DİSK'in militan sendikacılığa geri dönmesi mümkün olmamıştır. 1998 senesi itibarıyla DİSK 300 bini aşkın üye beyan etmiştir. Toplu sözleşmeler göz önünde bulundurularak yapılan tahminlere göre gerçek üye sayısı 150 bin civarındadır. DİSK'e bağlı 26 işkolu sendikası vardır (Baydar, 1999: 311). 2001 Ocak ayı itibarıyla resmi gazetede yayımlanan istatistiklere göre, DİSK'e bağlı 22 sendikanın toplam işçi sayısı 343.718'dir.

DİSK'in Avrupa Birliğine Yönelik Tutumu ve Türkiye'nin AB Politikalarına Etkisi

DİSK, günümüzde, Türkiye'nin AB'ye girmesine olumlu bakmakta ve üyesi olduğu Avrupa Sendikalar Konfederasyonu nezdinde bu doğrultuda faaliyetler yürütmektedir. DİSK, AB'yi sadece Türkiye'ye ekonomik bazı avantajlar temin edecek bir zenginler kulübü olarak görmemekte, AB'nin politik bir proje olduğunu ve ekonomik entegrasyondan çok daha fazlasını içerdiğini savunmaktadır.

DİSK'in AB toplumsal projesine neden yöneldiğini DİSK Brüksel temsilcisi Yücel Top'un şu sözleri net bir biçimde göstermektedir:

“Ulusal düzeyde ve uzun mücadeleler sonucu kazanılan sosyal haklar ekonominin küreselleşmesiyle büyük bir baskı altına alınmış durumdadır. Makro düzeyde büyüyen ekonomi karşısında sosyal alanda da makro örgütlenmelerin gerekliliği açıktır. Yani makro ekonomi karşısına makro sosyal tezler ile çıkılması gerekmektedir. Oysa küresel planda ne Dünya Ticaret Örgütü içerisinde ne de Uluslararası Çalışma Örgütü içerisinde, ulusal planda kazanılmış haklarla kıyaslanabilecek haklar ne de bu hakların korunma mekanizmalarına benzer mekanizmalar henüz oluşturulabilmiş değildir. Buna karşılık bölgesel planda oluşmaya başlayan ekonomik işbirliği örgütlenmeleri (AB, ALENA, MERCOSUR vs.) içerisinde sosyal alanda kimi adımların atıldığı gözlenmektedir. Bu anlamda AB incelenmeye değer bir örnek teşkil etmektedir.

(...) Avrupa Birliği içerisinde alt sınırı net bir biçimde belirtilmiş haklar ve özgürlükler üzerine oturan bir model vardır. Kuşkusuz bu hakların Portekiz'deki uygulaması ile örneğin İsveç'teki uygulamaları arasında fark vardır. Ancak bu farka rağmen temel ilke her yerde aynıdır: AB ve üye ülkeleri dayanışma üzerine oturmuş toplumlardır. Bu gerçek Avrupa'da var olan sosyal modeli ABD veya Japonya'dakinden farklı kılmaktadır.

(...) AB sosyal modeli bizim için bir zorunluluktur. Ankara Sözleşmesi'yle, Kopenhag Kıstaslarıyla, Maastricht ve Amsterdam zirvelerinin ortaya çıkardığı sonuçlarla Türkiye, dayanışma ve özgürlükler üzerine oturan bir modeli kabul etmiştir. Bizim açımızdan sorun, bunun takvimi ve sırasıdır” (Top, 2000:7).

DİSK, Türkiye-AB arasındaki gümrük birliğinin tamamlanması sürecinde olumlu rol oynamıştır. Gümrük birliğinin Avrupa Parlamentosunda onaylanmasından önce dönemin DİSK Genel Başkanı Rıdvan Budak Strazburg'a giderek oradaki Avrupa Parlamentosu üyesi Sosyalist Parlamenterlerle görüşmüş ve onları gümrük birliği lehinde oy kullanmaya ikna etmeye çalışmıştır.

DİSK, AB'nin dayanışma temeline oturmuş sosyal modelini DİSK'in sosyal modeline çok yakın bulmaktadır. DİSK eski Genel Başkanı Rıdvan Budak'a göre Avrupa Sosyal Modeli:

“sınıflar demokrasisine, yani sınıf mücadelelerinin sonucunda oluşan sınıflar ve toplumsal kesimler arası dengeye dayanmaktadır” ve “Avrupa sosyal modeli, insan hakları ve özgürlükleri, toplumsal ve siyasal yaşamın bütün düzeylerinde demokratik katılım ve sosyal adalet ilkeleri üzerinde yükselmektedir” (Budak, 2000: Cumhuriyet).

DİSK, AB içinde varolan sosyal modelin ve siyasal hakların Türkiye'nin olanakları çerçevesinde Türkiye'ye uygulanmasını arzulamaktadır. Avrupa Sosyal Modeli, Avrupa Sosyal Şartı; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi; AB metinlerine girmiş olan ILO'nun pek çok sözleşmesi gibi metinlerde hukuki bir vücut bulmaktadır. DİSK bu metinleri desteklemektedir ve bunların Türkiye tarafından benimsenip uygulanmasını talep etmektedir. DİSK, AB'yi bir blok olarak algılamamakta, AB içerisindeki sivil örgütler ve sendikaların ortak hedeflerinin kendi hedefleriyle paralel olduğunu düşünmektedir. Bir anlamda AB içerisindeki sınıfsal bölümlenmelere referans vermekte ve AB'deki işçi sınıfı ile dayanışarak Türkiye'deki işçilerin düştüğü açmazlara çözüm aramaktadır.

DİSK'in Lüksemburg Zirvesi Dönemindeki Etkinliği

DİSK'in ve Türk-İş'in üyesi bulunduğu¹⁰ Avrupa Sendikalar Konfederasyonunun Ekim 1997 tarihli yönetim kurulu toplantısında, AB Komisyonunun görüşü doğrultusunda Türkiye hariç beş ülkenin adaylıklarının dikkate alınması yolunda bir görüş oluşmuştur. Bu görüşe göre, söz konusu beş aday ülkeye demokratikleşme konusunda sorunları olmasına rağmen üyelik sürecinde ve üyelik sonrası bu sorunu çözebilme olanağı tanınmış, Türkiye ise demokratikleşme, “hukuk normları, iktidarların uygulamaları ve devlet anlayışından kaynaklanan sorunları” olduğu gerekçesiyle adaylıktan dışlanmış ve ancak sorunlarını çözdükten sonra aday olabileceği belirtilmiştir. Bu durum üzerine DİSK'in önerisiyle 4 Aralık 1997 tarihinde ASK Yönetim Kurulu toplanmış ve Türkiye'yi gündemine almıştır. DİSK Genel Başkanı Rıdvan Budak, toplantıda yaptığı konuşmada Türkiye'yi Avrupa dışında bırakmayı düşünen anlayışı sert bir biçimde eleştirmiş ve “genişleme sürecinin dışında tutulan Türkiye'nin sendikalarının Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun üyesi olmasının bir anlamı kalmayacağı” ifade etmiştir (www.disk.org.tr/hakkında, 1997:erişim 21.03.2002).

DİSK Brüksel Temsilcisi ve DİSK Genel Başkanı, Avrupa Sendikalar Konfederasyonuna bu yaklaşımın bir çifte standart içerdiğini anlatarak, AB Konseyinin Lüksemburg Zirvesi öncesinde, Avrupa Sendikalar Konfederasyonu Yönetim Kurulundan Türkiye'nin aday ülke kabul edilmesi yönünde bir karar çıkartılmasında etkili olmuştur. Bunun sonucu olarak, AB

¹⁰ Daha sonra KESK (Kamu Emekçileri Sendikası) ve Hak-İş'de Avrupa Sendikalar Konfederasyonuna üye olmuştur.

Konseyinin Lüksemburg Zirvesinde aldığı kararların aksine, ASK üye Türk sendikalarını aday ülkelere ilişkin tüm faaliyetlere davet etmeye başlamıştır. Bununla birlikte diğer aday ülkelerle kurulan entegrasyon komisyonu Türkiye ile de kurulmaya çalışılmış fakat yürütülememiştir. Kısaca DİSK Avrupa Sendikal Hareketine, buradaki muhatabı ASK'ya, Türkiye'nin diğer aday olan ülkelerle birlikte aday olması gerektiğini kabul ettirmiştir. DİSK, ASK görüşünün değişmesinde etkili olmuştur (Top, 2000a).

DİSK Türkiye'de bir Ekonomik Sosyal Konsey oluşturulması yönünde aktif faaliyet göstermiştir. DİSK'in Ekonomik Sosyal Konsey için önerdiği model AB Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nin modelidir. DİSK'e göre bu modelde oluşturulacak bir Ekonomik Sosyal Konseyin içerisinde hükümetin yer almaması ya da ağırlığının düşük olması Konseyin bir Sosyal Diyalog platformu işlevi görmesi açısından önemlidir. Bununla birlikte Türkiye'de oluşturulan Ekonomik Sosyal Konsey içinde hükümetin ağırlığı son derece fazladır.

DİSK Ekonomik Sosyal Konseyin sadece hükümetin talebi üzerine değil gerekli gördüğü her durumda hükümete görüş bildirebilmesi gerektiği, ayrıca hükümetin yanında parlamentoya da danışmanlık yapması gerektiği konuları üzerinde de ısrarla durmaktadır. Bu çerçevede Ekonomik ve Sosyal Konsey Kuruluş Yasası ve Yönetmeliğinde değişiklik yapılması yönünde bir çalışma yapmıştır. 21 Nisan 2001 tarihli 4641 sayılı Yasa ile kurulan Ekonomik ve Sosyal Konsey, kuruluşunu izleyen tarihten sonra uzun bir süre toplanamamıştır. 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan erken genel seçimi sonrasında işbaşına gelen 58. Hükümet, Konseyi, kuruluşundan 19 ay sonra toplantıya çağırmıştır (DİSK, 2002: yayın no:35).

DİSK, Brüksel Temsilciği vasıtasıyla AB-Türkiye arasında, AB Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nin Türkiye ayağını teşkil etmek üzere bir Ekonomik ve Sosyal İstişare Komitesi oluşturulması sürecinin Avrupa Birliği ayağında etkin rol oynamıştır. DİSK Temsilcisi Yücel Top AB tarafının raporunun hazırlanması sürecinde eksper olarak görev almıştır. Bununla birlikte işçi, işveren ve menfaat gruplarından oluşacak komitenin Türkiye ayağından komitenin kurulma aşamasında dışlanmaya çalışılmıştır. Bu durum üzerine AB Ekonomik ve Sosyal Komitesi işçi kesimi temsilcileri, DİSK'in komiteden dışlanması halinde Avrupa İşçi temsilcilerinin toplantılarda yer almayacağını söyleyerek Türk tarafına baskı uygulamıştır. Böylece DİSK, AB kanadında sahip olduğu etki mekanizmalarını kullanarak Ekonomik Sosyal İstişare Komitesinin işçi ayağına kendisini kabul ettirebilmiştir (Top, 2000a).

DİSK AB'ye üyeliğin Türkiye ve işçi sınıfı için çok şeyi değiştireceğinin farkında olan bir örgüttür. Süleyman Çelebi'nin "Avrupa Birliği'ne tam üyelik süreci ve sosyal boyut" toplantısında yaptığı açılış konuşmasındaki sözleri konunun boyutlarının farkında olduklarının bir göstergesidir. Çelebi AB'ye üyelik ile birlikte sendikaların faaliyetini belirleyen bir dizi yasa ve

kuralın değişeceğini, yeni kurumlar ve uygulamaların gündeme geleceğini hatırlatmaktadır. Çelebi'nin bu değişimlere ilişkin verdiği örnek çarpıcıdır:

“Örneğin bugün hepimizin karşı çıktığı yabancı işçilik yasal hale gelecek; AB üyesi olacak Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin, çoğu iyi eğitilmiş işgücünün Türkiye'ye gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu durum sendikaların örgütsel yapısını dahi değiştirebilecektir. İş konseyleri işyerini ulus boyutunu aşan bir şekilde, AB çapında düşünmeyi zorunlu kılacaktır” (Çelebi, 2001: 2/3).

Çelebi işçi sınıfının neden AB ile ilgilenmesi gerektiği konusunda ise şunları söylemektedir:

“Küreselleşmenin dayattığı sorunların bu süreçte daha da artacağını, uluslararası dayanışmanın daha önemli bir hale geleceğini biliyoruz. Ülkemiz emekçileri kendi dışlarında gelişecek bir sürecin sonuçlarına katılmak yerine bu sürece müdahil olmalıdır. Krizler bir gecede bir çok ülkeye sıçramakta, geniş bir coğrafyayı etkilemektedir. Bizler de buna denk düşen aktif bir uluslararası mücadele ve dayanışma anlayışını benimsemek durumundayız.

AB içinde mevcut hakların geliştirilmesi doğrultusunda her düzeyde önemli çabalar söz konusudur. Ülkemiz emekçileri bugüne kadar ilgilenmedikleri bu mücadelenin, artık kendi yaşamlarını doğrudan etkileyen bir unsur olduğunu algılamak zorundadır. Artık sadece kendi ülkemizdeki mücadelelerle yetinmek durumunda olamayacağımızı görmek durumundayız. AB ülkelerinin işçilerinin kazandıkları kimi sınır ötesi hakları kullanmak bu hakların geliştirilmesi için katkı sağlamak, işçi hareketinin yeni dönemdeki önemli faaliyet alanlarından birisini oluşturacaktır.

Sendikaların bu tür konularda utangaçlıktan vazgeçmeleri gereklidir. Bizler sadece ülke sınırları içinde işyerleri ve ücretle sınırlı bir yaklaşımdan kurtulmak zorundayız. Demokrasinin, sosyal hakların gelişimi için ülke içinde ve uluslararası düzlemde fikir oluşturmak, politikalar belirlemek durumundayız. Biz DİSK olarak sorunları bu yaklaşımla ele alıyoruz” (Çelebi, 2001: 2/3).

Çelebi'nin AB ile ilgili yaptığı önemli bir başka hatırlatma ve değerlendirme ise AB'nin çok tartışılan “sosyal boyutu” ile ilgilidir. Çelebi'ye göre:

“AB'nin sadece ekonomik bir birlik olmadığı aynı zamanda sosyal bir boyut içerdiği kavranmalıdır. Tek tek ülkelerin sendikalarının onlarca yıllık mücadeleleri sonucunda elde edilen kazanımları içeren bu sosyal boyut görmezden gelemeyeceğimiz kadar önemlidir. Ayrıca Avrupa Sendikal hareketi AB üzerinde sürekli bir baskı uygulayarak sosyal boyutun geliştirilmesine çalışmaktadır. 6 Aralık tarihinde Nice'te yapılan büyük eylem bunun somut bir örneğidir.

Katılım Ortaklığı Belgesinde yer alan hususlar bu önemi vurgulamaktadır. Türkiye tam üyeliğe giden yolda bu talepleri gerçekleştirmek zorundadır.

Katılım Ortaklığı Belgesi, İstihdam ve Sosyal konular başlığı altında sendikal haklara saygı, sendikal eylemler üzerindeki kısıtlayıcı önlemlerin kaldırılması ve özerk sosyal diyalog için gerekli koşulların güvence altına alınması gibi hedeflere kısa vadede ulaşılmasını istiyor” (Çelebi, 2001:1/3).

DİSK, sonuç olarak Türkiye'nin AB üyeliğinden yanadır ve bu konuda bir yandan Türkiye tarafında gerekli yasal ve uygulamaya yönelik değişikliklerin gerçekleştirilmesini sağlamaya çalışmakta, öte yanda AB tarafını da AB'deki muhatapları vasıtası ile Türkiye'nin adaylığı ile ilgili olumlu yönde bir karar almaya zorlamaktadır.

HAK-İŞ

Hak-İş Türkiye'de işçi hareketinin ve sendikacılığın yükseldiği bir dönemde, 1976 yılında, islami akımların ve partilerin işçi hareketi içerisindeki uzantısı olarak kurulmuştur. Kurulduğu dönemde işçilerle işverenler arası dayanışmayı ön plana çıkaracağını ilan eden ve kökleri dışarıda olan Siyonizm, Komünizm ve Faşizm'e karşı olduğunu bildiren Hak-İş 1980'li yıllara kadar işçi hareketi içinde önemli bir rol oynamamıştır. 1980'de kısa bir süre kapatılan Hak-İş'in faaliyetlerine 1981'de yeniden izin verilmiştir. Sendika bu dönemde örgütlenme alanında hızlı bir gelişme kaydetmiştir. DİSK'in kapalı olması, 1980 sonrası uygulanan ekonomik programın işçi haklarına ve ücretlerine verdiği büyük zarar, bu ortamda Türk-İş'in “edilgen” ve “uysal” tutumunun yarattığı boşluk Hak-İş'in güçlenmesine yardımcı olmuştur. Hak-İş 1998'de kapatılan Refah partisine yakındır. 1980'deki yönetim yenilenmesi sırasında seçilen genel başkanı Necati Çelik, 1995 seçimlerinde Refah Partisinden milletvekili seçilmiş ve bu partinin katıldığı koalisyon hükümetinde çalışma Bakanı olmuştur. Hak-İş 1993'te Türk-İş'in de üye olduğu Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu ve ASK'ya üye olmak için başvurmuş, bu dönemde yaptığı üyelik başvurusu reddedilmiş fakat 1997 Aralığında her iki uluslararası örgüte de üyelik mümkün olabilmiştir. 1998 başında federasyona üye 8 sendika vardır. Üye sayısı 340 bin olarak beyan edilmiştir (Baydar, 1999: 312).

Hak-İş'in UHİSK'e yaptığı tam üyelik başvurusu UHİSK Yönetim Kurulu'nun Aralık 1994 tarihinde yaptığı toplantıda ele alınmış ve Yönetim Kurulu oybirliği ile Hak-İş'in üyelik başvurusunun, bu sendikanın kendi tüzüğüne “laiklik, demokrasi ve Cumhuriyet” kavramlarını koyana kadar, kabul edilmemesine karar vermiştir (Koç, 1995:221). Zaman gazetesi, Hak-İş'in ASK'ya ve UHİSK'e 1993'te yaptığı üyelik başvurusunun 1996'ya kadar reddedilmesinin nedeni olarak ASK üyesi Türk-İş'in vetosunu gerekçe göstermiştir. Ve yine aynı gazeteye göre Türk-İş bu vetoyu 1996 yılında

kaldırmıştır (Zaman: 27.04.1997).¹¹ Hak-İş'in UHİSK üyeliği sürecine bakıldığında Türk-İş ve Hak-İş arasında ideolojik bir söylemsel çerçeveye dayandırılan önemli bir rekabetin olduğu söylenebilir. Hak-İş'in UHİSK ve ASK'ye üyelik başvurusu yaptığı 1990'ların ilk yarısında, sendikal mücadele alanında da bu rekabetin izlerine rastlanmaktadır (Koç, 1995:221).

HAK-İŞ'in AB Üyeliği Karşısındaki Tutumu ve Politikaları

Hak-İş Türkiye'nin AB'ye girmesinden yanadır. Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecine önem vermektedir. Hak-İş'in Kasım 1999'daki Genel Kurulunda Konfederasyonun Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği ve dış politika konusundaki görüşleri şu sözlerle anlatılmıştır:

“Hak-İş, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üye olmasını istemekte ve bu yöndeki siyasi çabaları desteklemektedir.

Hak-İş, bu süreçte, hem Türkiye ve hem de Avrupa Birliğine karşılıklı sorumluluk düştüğünü vurgular.

Hak-İş, Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye karşı çifte standart uygulamasını istemediği gibi, Türkiye'nin de özellikle "Kopenhag Kriterleri"ne uyum sağlamasını karşılıklı sorumluluğun bir gereği olarak sayar.

Hak-İş, Aralık 1999 tarihinde toplanacak AB Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye tam üyelik yolunu açacak olan üyelik kararının kabul edilmesini talep etmekte ve istemektedir.

Hak-İş, yeni yüzyıla bu hedeflerle giren Türkiye'nin, uluslararası ilişkilerde karşılıklı çıkarlara dayalı barışçı bir yol izlemesini, bunun için, başta Avrupa Sosyal Şartı ve AGİT Sözleşmeleri olmak üzere, uluslararası hukukun ve anlaşmaların paralelinde bir dış politika izlemesini talep etmekte; kendi Anayasal rejimini buna uygun düzenleyerek, demokratik değerlere, insan hakları ve düşünce özgürlüğüne saygılı bir devlet olarak uluslararası ilişkilerdeki saygınlığını yükseltmesini beklemekte ve istemektedir” (Hak-İş 9.Olağan Genel Kurul Kararı, Kasım 1999).

Hak-İş Genel Başkanı vasıtasıyla Türkiye-AB ilişkileri konusunda oldukça etkili bir sendika konfederasyonu profili çizmektedir. Türkiye-AB ilişkilerinde uluslararası göç olgusunun ele alınması sürecinde, Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, Avrupa Ekonomik Sosyal Konseyinden Giacomina Cassa ile ortak bir rapor hazırlamıştır. İlk taslağı 1999'un ilk yarısında hazırlanan ve ardından güncelleştirilmesi kararlaştırılan “Göç: Türkiye Olgusu” başlıklı rapor, 11-12 Haziran 2002 tarihinde Erzurum'da gerçekleştirilen 13. Türkiye-AB Karma İstişare Komitesi toplantısına sunulmuştur (Uslu ve Cassa, 2002).

¹¹ Hak-İş 1997 Aralık ayında her iki örgüte de üye olmuştur.

Hak-İş 1997 yılında üye olduğu Avrupa Sendikalar Konfederasyonu platformunu kullanarak Avrupa işçi hareketinin Türkiye'nin üyeliği için destek vermesini sağlamaya çalışmıştır. Türkiye'nin AB adaylığının ilan edildiği Aralık 1999 Helsinki zirvesi öncesi dönemde Hak-İş'in bu alandaki etkinliği artmaya başlamıştır.

Türkiye'nin adaylık ilanının gerçekleşmesini izleyen dönemde Hak-İş diğer işçi ve işveren sendikaları konfederasyonları ve bunların dışındaki sivil örgütlerin oluşturduğu AB platformlarına katılmış ve Türkiye'nin AB üyeliğinin gerçekleşebilmesi için gerekli adımların atılması yolunda hükümetlere ve AB tarafına çeşitli çağrılarda bulunmuştur.

Hak-İş'in faaliyetleri Türkiye'nin AB'den görüşmelere başlamak için tarih almaya çalıştığı Kopenhag zirvesi öncesinde yoğunlaşmıştır. Hak-İş Genel Başkanı ASK genel sekreteri Emilio Gabaglio'ya bir mektup yazarak ASK'nın, Türkiye ile görüşmelere başlanması için, bir tarih verilmesi konusunda girişimlerde bulunarak destek vermesi çağrısında bulunmuştur (Zaman, 07.10.2002). Uslu, DİSK ve Türk-İş genel başkanlarının katılmadığı, Tayyip Erdoğan'ın Kopenhag gezisine de katılmıştır (Radikal, 10.12.2002). Bunda Hak-İş'in AKP ile aynı gelenekten evrilmiş bir işçi örgütü olmasının da payı vardır. Hak-İş AB Kopenhag kıstaslarına uyum için çıkarılan yasaları da takip etmekte ve bu yasa değişikliklerinde AB normları ile çelişen hükümler olması halinde görüş beyan etmektedir (Yeni Şafak, 27.01.2002)¹².

Sonuç olarak, Hak-İş'in İslamcı siyasal partilerin AKP'de somutlanan, AB'ye yönelik tutumlarının geçirdiği evrime benzer bir evrim geçirdiğini söylemek mümkündür (Doğan, 2003). Hak-İş Türkiye'nin AB'ye tam üye olarak girmesini, bunu yaparken de Kopenhag kıstaslarının ve AB müktesebatının tüm gereklerini yerine getirmesini istemekte, AB'yi ve Türk hükümetlerini bu süreçte üzerlerine düşen görevleri yerine getirmeye çağırılmaktadır.

Enternasyonalist Boyut: Türk İşçi Konfederasyonları-ASK İlişkisi

Kapitalizmin ortaya çıkardığı sorunlara karşı dayanışmak, çözüm ve politikalar üretmek ve gerektiğinde direnebilmek için işçiler tarafından kurulan sendikalar öncelikle ulusal düzeyde örgütlenmiştir. Kapitalizmin

¹² Türk Ceza Kanunu'nun 159 ve 312. maddelerinin değiştirilmesi ile ilgili olarak hazırlanan yasa taslaklarına Hak-İş diğer sendika konfederasyonları ile birlikte karşı çıkmıştır. Hak-İş genel başkanı Salim Uslu yasa taslağını; "ülkemiz AB normlarından bir adım daha uzaklaştırılmaktadır. Aydınlarımızın, politikacılarımızın, sendikacılarımızın, sivil toplum örgütü temsilcilerimizin düşüncelerini açıklamalarından dolayı yargılanmaları Türkiye'nin ciddi ayıbıdır. Türkiye bu kamburundan kurtulması gerekirken, yeni kamburlar yüklenmektedir" sözleriyle eleştirmiştir.

oldukça karışık ve enternasyonal örgüsü, kapitalist ilişkilerin sınırlar aşan karakteri işçi sınıfı dayanışmasının uluslararası bir boyut kazanmasını gerekli kılmıştır.

Tarihsel süreçte öncelikle batılı ülkelerde ortaya çıkan sendikal hareketin gücü ve doğrudan iktidarı ele geçirme çabaları, gelişmiş ülkelerin ilk dönemlerde uyguladığı şiddet ve baskı politikaları ile engellenmiştir. Bu ülkeler zamanla ulusal işçi sınıflarına görece olarak daha iyi yaşam ve çalışma koşulları tesis etmek suretiyle sendikalarıyla sınırlı bir uzlaşma tesis etmişlerdir.

Gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkelerde ise zor koşullarda, ancak çalışacak bir iş bulabilen işçilerin özellikle son 20 yılda yerleşen neo-liberal politikaların da etkisiyle sendikalaşması zorlaştırılmaktadır. Halen örgütlü olan sendikaların politika üretmek, karar süreçlerine katılmak ve gerekirse meşru bir biçimde grev yapmak yoluyla hak aramaları ve politik bir baskı gurubu olmaları ise çeşitli yöntemlerle engellenmektedir.

Tarihte işçi hareketine önemli bir ivme kazandıran Karl Marx'ın "çalışan kişilerin ülkesinin olmadığı" iddiası ve "tüm dünyanın işçileri birleşin" çağrısı işçi sınıfı enternasyonalizminin niteliği üzerinde oldukça etkili ve belirleyici olmuştur (K.Marx ve F.Engels, 1948: 28, 44).

İşçi sınıfı hareketleri 19.yüzyılın son yarısında yaygın ve etkili bir hal almıştır. Marx'ın öncülük ettiği Sosyalist Enternasyonaller ise "(1'den 4'e) krizlere, bürokratik deformasyonlara ve izolasyona uğra(mış)" (Löwy:4/6), Marx'ın öngördüğü/beklediği tüm dünyayı saran bir işçi devrimini ateşleyememiştir.¹³ Bununla birlikte, devrimci sendikal hareketler işçilerin "iktidarının", daha ılımlı, uzlaşmacı, ulusalcı sendikalar ise "refahının" teminin uluslararası bir boyutu olduğunu artık uzun bir süredir farkındadır. Marx'a göre işçi sınıfları, uluslararası siyasetin gizemlerine hakim olma yolunda kendilerini eğitmeli; kendi hükümetlerinin diplomatik hareketlerini gözlemeli; gerektiğinde engel olmalı; engel olamazlarsa deşifre etmek için biraraya gelmeli; kişiler arası ilişkilerde öne çıkması gereken temel ahlak ve adalet yasalarını uluslararası ilişkilerin başlıca kuralları olarak öne çıkarmalıdır (Foster, 2002: 2/6).

¹³ Michael Löwy, Enternasyonal'lerin başarısız olmasına rağmen Enternasyonalizmin 20.yy boyunca kurtuluş savaşlarının en önemli itici güçlerinden biri olmasını engelleyemediğini, 1917 Ekim Devrimi'nin ilk yıllarından sonra etkileyici enternasyonalist bir dalga'nın Avrupa'yı ve dünyayı kasıp kavurduğunu; Stalinist yıllarda Enternasyonalizmin SSCB'nin büyük-güç çıkarlarının bir aracı olarak kullanıldığını; ama Komünist enternasyonalin bürokratik dejenerasyon döneminde bile, 1936-1938 İspanya Uluslararası Tugayları gibi hakiki enternasyonalizm örnekleri oluşturduğunu; 1968 ayaklanmalarında ve 3.Dünya devrimleri ile dayanışma eylemlerinde yeni bir kuşağın enternasyonalist faaliyet ruhunu devraldığını savunmaktadır. (Löwy, 2002:4/6)

Bu çalışmada ele alınan Türkiye'deki üç büyük sendika konfederasyonu da bu bağlamda, farklı tonlarda da olsa uluslar arası boyutu göz ardı etmemektedir. Soğuk savaş sonrası döneme sendikalar üç ayrı eğilim halinde kümelenerek girmiştir. Bunlar:

1. Geçmişte, Sovyet sendikaları ve Sovyetlere bağlı ülkelerin sendikalarıyla batılı komünistlerin denetimindeki bir örgüt olan ve Sovyetlerin dağılması, Polonya'da dayanışma hareketinin etkisi ile iyice zayıflayan DSF(Dünya Sendikalar Federasyonu-WFTU).
2. Başlangıçta Hıristiyan sendikaları bünyesinde toplayan ve 1960'lı yıllarda laikleşmeye başlayan DEK(Dünya Emek Konfederasyonu-WCL, CMT).
3. Giderek Amerikan sendikalarından çok Avrupa sendikalarının ağır bastığı bir örgüt olan UHİSK (Işıklı: 13, 14).

Türkiye'deki her üç sendika konfederasyonu da hem UHİSK'e hem de ASK'ya üyedir.Bu fiili durum onların enternasyonalizm anlayışlarının farklı tonlarda da olsa birbiriyle uyumlu olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

ASK, Türk-İş, Hak-İş, DİSK ve KESK'in katılımıyla Helsinki zirvesi öncesinde gerçekleştirilen "Sendikalar, Türkiye ve AB İlişkileri" konulu konferansta sendika temsilcilerinin konuşmalarında gündeme getirdikleri konular ve söylemleri arasındaki farklılıklar hem onların enternasyonalizm anlayışları hem de bu bağlamda AB'ye bakışları, AB konusundaki tutum, kaygı ve öncelikleri konusunda sınırlı da olsa bize fikir vermektedir.

Toplantıda Türk-İş adına söz alan Genel Sekreter Şemsi Denizer AB'nin serbest dolaşım ve mali yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçındığını ve Yunanistan'ın bu konuda günah keçisi olarak kullanıldığını, Yunanistan'ın bazı konularda Avrupalı bazı ülkelerin taşeronluğunu yaparak Ege'de gerginlik yarattığını ve AB'nin siyasi ve askeri desteğini alabileceğini umduğunu, gümrük birliğinin tamamen AB'nin lehine işlediğini ve AB'nin Türkiye'nin tam üyelik sorununu gündem dışına çıkardığını; Hak İş Genel Başkanı Salim Uslu Türkiye'nin AB'den beklediği tek şeyin AB'nin Türkiye'ye açık bir takvim ve perspektif vermesi olduğunu, AB'nin izlediği belirsizlik politikasının iki tarafa da faydası olmadığını; DİSK Genel Başkan vekili Atilla Gönen ise "süreçteki temel kaygılarının örgütsel bağımsızlığa zarar gelmemesi" olduğunu gündeme getirmiştir (Cumhuriyet, 25.05.1999).

Toplantıya katılan ASK Genel Sekreteri Emilio Gabaglio'nun konuşması ise Avrupa sendikalarının Türkiye'ye bakışını ve Türkiye'den beklentilerini yansıtmaktadır. Emilio Gabaglio'ya göre AB-Türkiye ilişkileri olması gereken düzeyde değildir. Türkiye'nin AB'ye üyeliği için yeterli olduğunu düşündüklerini belirten Gabaglio, gümrük birliğinin tek başına

nihai hedef değil, sadece bir adım olduğunu, ekonomik açıdan bakıldığında, gümrük birliği'nin Türkiye ekonomisine dinamizm kazandırdığını, fakat gümrük birliği'nin her iki taraf için de bedeli olduğunu ifade etmiştir. Sosyal hakların da insan haklarının içinde yer aldığına dikkat çeken Gabaglio'ya göre yanlış anlamaların, algılamaların ortadan kaldırılmasına çalışılması gerekmektedir, 12 Eylül sonrası kısıtlamalar ve Olağanüstü Hal Yasası (OHAL) kaldırılmalı, etnik grupların ve azınlıkların durumu ele alınmalıdır. Bunların demokrasinin gereği olduğunu vurgulayan Gabaglio, ASK olarak AB'nin kapalı bir kulüp olduğuna inanmadıklarını söylemiş, Avrupa'daki entegrasyon sürecinin istikrar tahsis etmek için değil, yeni bir savaşın çıkmaması için tesis edilmiş bir gelişme olduğunu hatırlatmıştır (Cumhuriyet, 25.05.1999).

SONUÇ

Türkiye'de faaliyet gösteren üç büyük sendika konfederasyonundan ikisi, Hak-İş ve DİSK, Türkiye'nin AB'ye üye olması yönünde net bir tutuma sahiptir. Türk İş'in ise bu konudaki tutumu çok belirgin değildir. Türk-İş konuya daha çok ulusal egemenlik ve ulusal güvenlik kavramları çerçevesinde bakmakta ve AB'nin üyelik için ortaya koyduğu şartların Türkiye'nin bölünmesine yol açacağından endişe duymaktadır. Buna ek olarak Türk-İş'in bir gün AB'nin Türkiye'yi üye olarak kabul edeceğine dair inancı zayıftır. Daha önce de belirtildiği gibi AB kurumlarının Türkiye'nin adaylığı ile ilgili tutumları Türk-İş'in şüphelerini kuvvetlendirmektedir.

DİSK ve Hak-İş ise AB'ye biran önce girilmesini istemektedir ve üye oldukları Avrupa Sendikalar Konfederasyonu vasıtasıyla bu yönde bir etkinlik sürdürmektedir. DİSK'in Lüksemburg Zirvesi öncesinde ASK'ya Türkiye'yi aday devlet olarak kabul ettirmesi bu çerçevede önemli bir faaliyettir. Hak-İş de Türk-İş'in üyeliği önündeki vetoyu kaldırdığı 1996'dan bir yıl sonra ASK'ya üye olmuştur. Hak-İş, Genel Başkanı Salim Uslu ASK bünyesindeki komisyon etkinliklerine katılarak etkinlik tesis etmeye çaba göstermektedir.

Her üç konfederasyon da Avrupalı muhatapları ile eşit düzeyde ilişkiye girebilmektedir. DİSK bu çerçevede Brüksel'de daimi bir temsilci bulundurmaktadır. Hak İş Genel Başkanı ise ASK ile ilişkilerine özel bir önem vermekte ve düzenli olarak ASK toplantılarına katılmaya çalışmaktadır. Türk-İş'in ise ulusalcı, "euroseptik" ve tepkisel tavrı ASK ile ve diğer Avrupa kurumları ile ilişkilerine de yansımaktadır. Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral'in Eylül 1997'de Avrupa parlamentosunda yaptığı görüşmelerde "Türkiye Cumhuriyeti'nin üniter devlet yapısının bütünlüğünü ve bağımsızlığını, parlamenter demokratik düzeni, laik ve demokratik hukuk devletini savun(mayı)" (Sever, 1997: Milliyet) ön plana çıkaran konuşması,

Eylül 1998'de Avrupa Sendikalar Konfederasyonu ile Türkiye'deki dört üyesi Türk-İş, DİSK, Hak-İş ve KESK'in katılımıyla Ankara'da yapılacak olan toplantıdan Bayram Meral'in, ASK'ya bir mektup yazarak "biz çekiliyoruz"(Sever, 1998: Milliyet) demesi, bu tutumun bir yansımasıdır.

Türk-İş, AB üyeliği sürecinin Türkiye'nin üniter yapısına, bağımsızlığına ve laikliğe zarar verebileceği endişesini AB üyelik süreci ile ilgili tartışmalarda gündemin üst sıralarına taşımaya gayret göstermektedir. Türk-İş'in bu sürece dair en kötü senaryosu, reform süreci devam ederken AB'nin gerekli ve yeterli desteği vermemesi nedeniyle endişe duyduğu konularda ulusal düzeyde bir çatışmanın ve sonucunda parçalanmanın ortaya çıkması, Ege ve Kıbrıs meselelerinde geri dönülemeyecek ödünlere erken bir aşamada verilmesi ve nihayetinde tam üyeliğin gerçekleşmemesidir.¹⁴

Avrupa Birliği yapılanması içinde sivil toplum örgütleri çok önemli bir yere sahiptir. Türkiye'deki üç büyük sendika konfederasyonu AB içerisindeki muadil kuruluşların üyesi olmuşlardır. Türk-İş, DİSK ve Hak-İş, ASK vasıtasıyla AB politik kurumları, karar alma süreçleri üzerinde dolaylı etkinlik tesis etmeye çalışmaktadırlar. Avrupa Birliği'nde, Türkiye'de olduğu gibi sendikaların politik karar alıcılar tarafından dinlenme oranı işadamları örgütlerinkine göre daha düşüktür.¹⁵ Bununla birlikte AB Konseyinin 2002 Barselona Zirvesinde işçi sınıfının sorunlarına, işsizliğe ve sosyal güvenlik sigortalarına ilişkin kararlar alması Avrupa Sendika hareketinin AB içerisindeki etkinliğinin bir göstergesidir. Barselona Zirvesi sırasında, Avrupalı sendikalar, Avrupa Konseyine seslerini duyurmak, sosyal adalet, tam istihdam ve işçi haklarının gözetilmesi talebiyle Barselona'da, 100.000 kişinin katıldığı bir yürüyüş düzenlemiştir (Radikal, 16.03.2002).

Türkiye'deki sendika konfederasyonlarının AB'deki muadil kuruluşları ile ilişkide olmaları hükümet tarafından da desteklenmektedir. Avrupa Sendikalar Konfederasyonu, Türk-İş, DİSK, Hak-İş ve KESK'in katılımıyla

¹⁴ Türk-İş AB adaylık süreci ile bağlantılandırılan dış politika konuları ile ilgili endişelerini bir rapor haline getirmiş ve Cumhurbaşkanına sunmuştur. Aralık 2001 tarihli raporun başlığı şöyledir: "AVRUPA BİRLİĞİ Kıbrıs, Ermeni Soykırımını İddiaları, Azınlıklar – Bölücülük, Ege Sorunu, Patrikhane, Heybeliada Ruhban Okulu, IMF Programları konularında TÜRKİYE'DEN NE İSTİYOR" bkz. <http://www.turkis.org.tr/AB%20RAPORU.doc> (erisim: 09.07.2003).

¹⁵ Thomas Risse-Kappen'e göre; "Avrupa entegrasyon süreci, daha çok pazar entegrasyonu ile ilgili olduğundan, AB düzeyinde, işveren örgütlerinin çıkarları işçilerin çıkarlarından daha iyi temsil edilir. UNICE gibi transnasyonal aktörler, bu çerçevede artan bir biçimde kurumsal bir aktör özelliği kazanmaktadır. Bununla birlikte, AB'nin görece daha zayıf kurumsallaşmış sosyal politikası, Avrupa Sendikalar Federasyonunun kurumsal yapısını ve onun sendikalarla ilişkisini etkilemiştir." Bkz. Thomas Risse-Kappen, "Exploring the Nature of the Beast: International Relation Theory and Comparative Policy Analysis Meet the European Union" *Journal Of Common Market Studies* 34. No: 1 (March 1996) s.66.

gerçekleştirilen “Sendikalar ve Türkiye-AB ilişkileri” konulu konferansta konuşan Dışişleri Bakanı İsmail Cem’in sözleri bu desteğin gerekçelerini ortaya koyması bakımından önemlidir. AB’nin konuşulmayan ancak en önemli özelliğinin emek boyutu olduğunu vurgulayan ve AB’nin bir bütünleşme olayı olduğunu belirten Cem:

“Sermaye sınıfının bütünleşmesi işçi sınıfının bütünleşmesinden daha hızlı gerçekleşmiştir. İşçiler kendi aralarında bu ölçüde bütünleşmeyi hızlandırmadıklarında daha önemli meseleler ortaya çıkacaktır”

demıştır. Cem’e göre sermayenin çok uluslu niteliği işçi sendikalarının geleneksel güç araçlarını etkisizleştirmiştir (Cumhuriyet, 25.05.1999).

Türkiye’deki sendikal hareket, malların, sermayenin, ve hizmetlerin, AB’nin serbest dolaşımına açıldığı bir çağda, emeğin/emekçinin haklarını korumanın oldukça zorlaştığının ve sendikal hareketin giderek sıkıştırıldığı farkındadır. Benzer bir sıkışıklık Avrupalı sendikalar için de geçerlidir. AB içerisinde işçilerin serbest dolaşımı ilkesinin de geçerli olması işçi sınıfının sermaye ile uyumlu bir biçimde hareket edebilmesi olanağını yaratmaktadır. Diğer tüm üretim faktörlerinin AB sermayesine açıldığı Türkiye’de emeğin serbest dolaşımı ilkesinin getirilmemesi, Türk işçi sınıfını Türkiye sınırlarına hapsederek Avrupalı işçilerden farklı özel koşullar dayatılmasının ön koşullarını yaratacaktır. Bu açmazdan kurtulabilmenin yolu, ya Türk-İş’in öngördüğü gibi AB ile gidilen gümrük birliğinin gözden geçirilmesi ve belki de tasfiye edilmesi (ki bu ülkenin daha da içe kapanarak görelî avantajlarını zaman içerisinde kaybetmesine yol açabilecektir), ya da DİSK ve Hak-İş’in öngördüğü gibi AB’ye tam üye olunmasıdır. Türk sendikacılığı 12 Eylül sonrası dönemde giderek azalan politik gücü nedeniyle Türkiye’nin bu önemli dış politika tercihi üzerinde fazlaca etkili olamamaktadır.

KAYNAKÇA

BAYDAR, O. (1999) Türkiye’de İşçi Örgütlenmesine Bir Kuş Bakışı, Baydar, O. ve Dinçel, G. (der.) *75 Yılda Çarkları Döndürenler*, Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

BAYDAR, O. (1999a) Osmanlı’dan 2000’e İstanbul İşçileri, Baydar, O. ve Dinçel, G. (der.) *75 Yılda Çarkları Döndürenler*, Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

BİRAND, M.A. (1997) *Sabah Gazetesi*, 7 Mart.

BUDAK, R. (2000) AB Bir Mücadele Platformudur, *Cumhuriyet*, 10 Nisan. Cumhuriyet, 25.05.1999.

- ÇELEBİ, S. (2001) Türkiye AB üyesi Olsun veya Olmasın, Çağdaş Bir Demokrasiye Ulaşmak Zorundadır, *Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Süreci ve Sosyal Boyut* toplantısı açış konuşması, 2 Mart. www.disk.org.tr/basin (erişim:21. 03. 2002).
- DİSK (1997) Etkinlikler, www.disk.org.tr/hakkında (erişim: 21. 03. 2002).
- DİSK (2002) Ekonomik ve Sosyal Konsey Görüş ve Önerilerimiz: Ekonomik Sosyal Konsey 25 Aralık 2002 Toplantısı, *Disk Yayınları* No:35, <http://www.disk.org.tr/yayinlar.asp?id=22> (erişim:11.07.2003).
- DOĞAN, E. (2002) Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Yönelik Dış Politika Oluşum Süreci: Avrupa Konseyi'nin Lüksemburg (Aralık 1997) – Helsinki (Aralık 1999) Zirveleri Arası Dönem, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) *Marmara Üniversitesi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- DOĞAN, E. (2003) The EU Policies of a So Called Islamist Party: JDP, *After Copenhagen: Certainties and Ambiguities in Turkey's European Quest* başlıklı konferansta sunulan yayınlanmamış bildiri. Kingston Üniversitesi, Londra 28 Mart.
- ERALP, A. Der. (1997) *Türkiye ve Avrupa*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Hak-İş (1999), *Dokuzuncu Olağan Genel Kurul Kararları*, Ankara: 26-28 Kasım, <http://www.hakis.org.tr/guncel1.htm> (erişim: 05. 07. 2002).
- FOSTER, J.B. (2002) Marks ve Enternasyonalizm, Ali Ekber (Çev.) *Cosmopolitik* Sayı 3.
- HUNTINGTON, S. P. (1993) The Clash of Civilizations. *Foreign Affairs*, Volume 72 (Issue 3), 22-49.
- IŞIKLI, A. *Küresel Saldırı, Ulus Devlet ve Sendikalar* Yayın no:68, www.turkis.org.tr/kureselsal.doc (erişim:07.10.2003).
- KEOHANE, R.O. Der. (1986) *Neorealism and Its Critics*, Columbia University Press, New York.
- KOÇ, Y. (1995) İşçi Hareketinde İslami ve Milliyetçi Örgütlenme, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KOÇ, Y. (1998), *Sendikacılık Tarihi*, Türk-is Eğitim Yayınları, No: 1, Ankara.
- KOÇ, Y. (Yayın No:66) *Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri*, Türk-İş Eğitim Yayınları, <http://www.turkis.org.tr/yayinlar.htm> (erişim:11.07.2003).
- LÖWY, M. (2002) Küreselleşme ve Enternasyonalizm, Zeynep Sezgin (Çev.) *Cosmopolitik*, Sayı 2.

- MARX, K ve ENGELS, F (1948) *The Communist Manifesto*, International Publishers, New York.
- MERAL, B. (2001) Genel Başkan Bayram Meral'in Açılış Konuşması, *Türk-İş Başkanlar Kurulu*, İzmir, 16 Ocak, <http://www.turkis.org.tr/baskanlarkurulu.htm> (erişim:11.07.2003).
- MERAL, Bayram (2000) Çalışanlar Açısından Türkiye-AB İlişkileri, *Yeni Türkiye:Avrupa Birliği Özel Sayısı*, Yıl:6, Sayı 36 s.948.
- ÖZSEVER, A.(1999) Emek Platformunun İkili Hedefi, *Milliyet* 25 Ocak.
- PEKİN, F. (1995) 12 Eylül ve DİSK, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* İletişim Yayınları, İstanbul.
- Radikal, 10.12.2002.
- Radikal, 16.03.2002
- RISSE-KAPPEN, T. (1996) Exploring the Nature of the Beast: International Relation Theory and Comparative Policy Analysis Meet the European Union, *Journal Of Common Market Studies* 34. No: 1 (March).
- SCHWELLER, R. L. ve PRIESS, D. (1979) A Tale of Two Realisms: Expanding the Institutions Debate, *Mershon International Studies Review*, N o: 41.
- SEVER, A.(1997) Türkiye Üyelik Yolunda İlerlemiyor, *Milliyet* 30 Eylül.
- SEVER, A.(1998) Bu Toplantı Niçin İptal Edildi, *Milliyet* 15 Eylül.
- SÜLKER, K. (1987) *Türkiye Sendikacılık Tarihi*, Bilim Kitabevi, İstanbul.
- TOP, Y. (2000) Avrupa Modeli Uygulanmalı, *Cumhuriyet*, 5 Mayıs.
- TOP, Y. (2000a), DİSK Brüksel Temsilcisi ile yapılan mülakat. 18.05.2000 Brüksel.
- USLU, S. ve CASSA G. (2002) Migration: the Case of Turkey, *13th meeting of the EU-Turkey Joint Consultative Committee*, 11-12 Haziran, REX/100 EU-Turkey JCC, http://www.esc.eu.int/pages/Enlarg/ccm/turquie/meeting13_12_07_02/di_ces161-2002_rev_di_en.pdf (Erişim:11.07.2003).
- WALTZ, K.N. (1979) *Theory of International Politics*, McGraw-Hill Inc., New York.
- Yeni Şafak, 27.01.2002.
- Zaman Gazetesi, 27. 04. 1997.
- Zaman, 07.10.2002.